

Ekoturizm Farkındalığı Üzerine Bir Ölçek Geliştirme Çalışması

A Scale Development Study on Ecotourism Awareness

Ömer Kürşad TÜFEKÇİ¹

Ferdi AKBIYIK^{2*}

¹Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Isparta, Türkiye.

²Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sütçüler Prof. Dr. Hasan Gürbüz Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Isparta, Türkiye.

* Sorumlu Yazar:
ferdiakbiyik@isparta.edu.tr

Geliş/Received: 28.02.2025;
Kabul/Accepted: 21.03.2025

Atıf/Citation: Tüfekci, Ö. K. & Akbiyık, F. (2025). Ekoturizm Farkındalığı Üzerine Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *UMBD*, 8(1), 29-40

Öz

Bu çalışmanın amacı, ekoturizm farkındalığını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir. Ekoturizm, doğal kaynakların korunmasını ve yerel halkın kalkınmasını teşvik eden sürdürülebilir bir turizm modelidir. Ancak, ekoturizmin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için sadece turistlerin değil, aynı zamanda yerel halk ve turizm sektöründeki paydaşların da çevreye duyarlı bir yaklaşım benimsemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, ekoturizm farkındalığı, bireylerin çevresel sorunlar hakkındaki bilgi düzeylerini ve doğa dostu uygulamalara yönelik tutumlarını ifade etmektedir. Geliştirilen ölçek, bireylerin ekoturizmle ilgili bilgi seviyelerini, tutumlarını ve davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada Isparta'da yaşayan bireylerin ve turizm sektörü paydaşlarının ekoturizm farkındalıklarını incelemiş, ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğini test etmiştir. Sonuçlar, ekoturizm farkındalığının bölgesel farklılıklar gösterdiğini ve özellikle ekoturizm destinasyonlarında yaşayan yerel halk arasında daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, bireylerin ekoturizmle ilgili bilgi seviyelerinin arttıkça çevreye duyarlı davranış sergileme olasılıklarının da yükseldiği gözlemlenmiştir. Çalışma, literatürdeki eksiklikleri gidermeyi ve ekoturizm farkındalığını ölçmeye yönelik kapsamlı bir araç sunmayı hedeflemektedir. Elde edilen bulgular, ekoturizm sektörüne yönelik eğitim programları ve farkındalık artırıcı faaliyetlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu ölçek, gelecekteki araştırmalar ve politika geliştirme süreçlerinde, ekoturizm farkındalığının daha iyi anlaşılması ve daha etkin stratejilerin oluşturulması için önemli bir kaynak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevre bilinci, ekoturizm, farkındalık, ölçek geliştirme, sürdürülebilir turizm

Abstract

The aim of this study is to develop a valid and reliable scale to measure ecotourism awareness. Ecotourism is a sustainable tourism model that promotes the conservation of natural resources and the development of local communities. However, for ecotourism to be effectively implemented, not only tourists but also local communities and stakeholders in the tourism sector must adopt an environmentally conscious approach. In this context, ecotourism awareness refers to individuals' knowledge of environmental issues and their attitudes toward eco-friendly practices. The developed scale aims to assess individuals' knowledge, attitudes, and behaviors related to ecotourism. In the study, the ecotourism awareness of individuals living in Isparta and tourism sector stakeholders was examined and the validity and reliability of the scale was tested. The results indicate that ecotourism awareness varies across regions and is particularly higher among local communities residing in ecotourism destinations. Furthermore, it was observed that as individuals' knowledge of ecotourism increases, their likelihood of engaging in environmentally responsible behaviors also rises. This study seeks to address gaps in the literature and provide a comprehensive tool for measuring ecotourism awareness. The findings highlight the necessity of educational programs and awareness-raising activities in the ecotourism sector. This scale will serve as a valuable resource for future research and policy development processes, contributing to a better understanding of ecotourism awareness and the formulation of more effective strategies.

Keywords: Awareness, ecotourism, environmental consciousness, scale development, sustainable tourism

1. Giriş

Ekoturizm, doğal kaynakların korunması ve yerel halkın sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlama amacı güden, sürdürülebilir turizm anlayışının temelini oluşturan bir turizm modelidir. Bu turizm türü, çevre bilincine sahip turistlerin ilgisini çekerken, doğa ile uyumlu bir seyahat deneyimi arayışındaki bireyleri hedef alır (Blamey, 1997). Ancak, ekoturizmin başarılı olabilmesi için, yalnızca turistlerin değil, aynı zamanda yerel halkın ve turizm sektörü paydaşlarının da çevreye duyarlı bir yaklaşım benimsemeleri gerekir. Bu bağlamda, ekoturizm farkındalığının önemi ortaya çıkmaktadır. Ekoturizm farkındalığı, bireylerin çevre sorunları hakkında bilgi sahibi olmalarını ve doğa dostu turizm uygulamalarını benimsemelerini sağlayan bir kavramdır (Folmer vd., 2013). Bu nedenle, ekoturizm farkındalığının ölçülmesi hem turizm sektörü hem de çevresel sürdürülebilirlik açısından büyük bir öneme sahiptir.

Son yıllarda, ekoturizmle ilgili farkındalık oluşturma çalışmaları artarken, bu konuda yapılan araştırmalar da giderek çoğalmaktadır. Farkındalık düzeyinin belirlenmesi, çeşitli stratejilerin geliştirilmesi ve bu stratejilerin etkinliğinin değerlendirilmesi adına önem taşımaktadır (Weaver, 2001). Bununla birlikte, ekoturizm farkındalığını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçeğin eksikliği, bu alanda yapılan araştırmaların en önemli engellerinden biridir. Mevcut literatürde, ekoturizm farkındalığının ölçülmesine yönelik pek çok çalışmaya rastlanmakla birlikte, bu çalışmalar genellikle farklı kültürel ve coğrafi bağlamlarda uygulanan genel anketlerden ibarettir ve bu nedenle tüm ekoturizm destinasyonları için geçerli bir ölçek geliştirilmesi ihtiyacı doğmaktadır (Stronza, 2001).

Bu makale, ekoturizm farkındalığının ölçülmesine yönelik yeni bir ölçek geliştirmeyi amaçlamaktadır. Geliştirilecek bu ölçek, bireylerin ekoturizm konusundaki bilgi seviyelerini, tutumlarını ve davranışlarını ölçen kapsamlı bir değerlendirme aracı olacaktır. Ayrıca, bu çalışmada kullanılacak ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği üzerinde de durulacak, ekoturizm farkındalığının kültürel ve bölgesel farklılıklar göz önünde bulundurularak nasıl etkili bir şekilde ölçülebileceği tartışılacaktır. Böylece, ekoturizm sektörüne yönelik daha doğru ve etkili politikaların geliştirilmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalara göre, ekoturizm farkındalığı, çevre bilincinin bir parçası olarak turistlerin seyahat kararlarını etkileyebilmekte ve doğa dostu turizm uygulamalarını teşvik etmektedir (TIES, 2015). Ancak, bu farkındalığın ne ölçüde geliştiğini anlamak için geçerli bir ölçüm aracının bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda, ekoturizm farkındalığını ölçmeye yönelik yapılacak bir ölçek geliştirme çalışması, bu alandaki literatüre önemli katkı sağlayacaktır. Ekoturizm farkındalığının artırılması, yalnızca çevreyi korumakla kalmayacak, aynı zamanda ekoturizm destinasyonlarının sürdürülebilirliğine de büyük katkı sunacaktır.

2. Ekoturizm Farkındalığı

Bu bölümde, ekoturizm farkındalığı çerçevesinde ele alınan doğal çevrenin korunması, bölgesel istihdamın artırılması, yerel kalkınmanın desteklenmesi, sürdürülebilir turizm uygulamalarının teşvik edilmesi ve bireysel ile toplumsal iyi oluşun sağlanması gibi temel kavramlar incelenecektir. Bu bağlamda, ekoturizmin ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarına vurgu yapılarak, sürdürülebilir kalkınmaya katkıları detaylandırılacaktır.

2.1. Doğal Çevreyi Koruma

Son yıllarda giderek daha fazla önem kazanan ekoturizm, doğanın korunması ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının birleştiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal alanları ziyaret eden turistlerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi, bunun yanında yerel halkın ekonomik olarak fayda sağlaması ekoturizmin başlıca amacını oluşturmaktadır (Honey, 2008). Bu bakımdan ekoturizm özellikle biyoçeşitliliğin sürdürülebilirliği ve doğal çevrenin korunması açısından çok önemli bir role sahiptir.

Ekoturizm, farklı mekanizmaları kullanarak doğa koruma üzerinde olumlu etkiler sağlamaktadır. Şöyle ki, ekoturizm faaliyetlerinden elde edilen gelirler doğal parkların bakımı ve doğa koruma projelerine aktarılmaktadır (Boley & Green, 2016). Kosta Rika'da biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla ilgili olarak

yürütülen projelerde ülkenin ekoturizm faaliyetlerinden elde edilen turizm gelirlerinin kullanılması bu duruma örnek olarak verilebilir (Blamey, 2001). Ayrıca, turistlerin çevre bilincini artırmak için ekoturizm çerçevesinde eğitim programları ve rehberlik hizmetleri düzenlenmektedir. Bu durum ekoturizmin özellikle turistlerin farkındalık düzeylerinin artırılmasına katkı sağlamaktadır (Weaver, 2001).

Ancak ekoturizm faaliyetlerinin çevresel açıdan bazen olumsuz sonuçları da beraberinde getirdiği de bir gerçektir. Turistler tarafından ekoturizm faaliyetleri çerçevesinde ziyaret edilen bölgelerdeki hassas ekosistemlerin tahrip edilmesi; bölgeye özgü fauna ve floranın zarar görmesi ekoturizm faaliyetlerinin olumsuz etkileri olarak öne çıkmaktadır (Das & Chatterjee, 2015). Bu bakımdan ekoturizm faaliyetlerinin planlamasında ve yürütülmesinde azami dikkat gerekmektedir. Kaldı ki, yerel yönetimlerin ve turizm operatörlerinin koordinasyonu ve iş birliği ile sürdürülebilir ekoturizm uygulamaları daha sağlıklı yürütülebilir (Fennell, 2003). Bunun dışında çevresel, sosyal ve ekonomik dengelerin gözetilmesi de ekoturizm uygulamalarının başarısı için çok önemlidir. Ekoturizm projelerinin doğru ve verimli yürütülmesi yerel halkın ekonomik olarak refah düzeyini yukarı çıkarmakla kalmaz, bunun dışında kitlesel farkındalık oluşturarak doğal alanların da korunmasına katkıda bulunabilir (Stronza & Gordillo, 2008).

2.2. Bölgesel İstihdam ve Kalkınma

Kalkınma ve bölgesel istihdam oluşturma sayesinde çok önemli kalkınma araçları arasında kabul edilen ekoturizmin yerel ekonomik durumun iyileştirilmesi, refah düzeyinin yükseltilmesi ve çevresel koruma hedefleri bulunmaktadır (Buckley, 2012). Ekoturizmin özellikle istihdam yaratması, bölge halklarının yaşam standartlarını iyileştirmesiyle ilgili bölgesel kalkınma çerçevesinde yapılmış çalışmalar bulunmaktadır (Seranari vd., 2016).

Ekoturizmin çoğunlukla yerel halkın turizm sektörüyle buluşturulması ve bölgedeki ekonomik faaliyetlerin zenginleştirilmesi sayesinde istihdam oluşturma becerisi vardır. Yerel iş gücünün bölge istihdamına katılması çoğunlukla ekoturizm projeleri, konaklama, rehberlik ve diğer turizm hizmetleri kapsamında sağlanmaktadır (Tisdell, 2003; Gumede & Nzama, 2019). Şöyle ki, Nepal’de yürütülen ekoturizm faaliyetleri hem doğrudan hem de dolaylı olarak yerel halkın iş olanaklarından faydalanmasını sağlayarak bölge halkına ciddi istihdam oluşturmuştur (Acharya vd., 2020).

Ekoturizm bölgesel kalkınmaya birçok farklı şekilde katkıda bulunmaktadır. Bu katkılar hem ekonomik hem sosyal hem de kültürel avantajlar sağlamaktadır. Şöyle ki, ekoturizm ekseninde yapılan faaliyetlerle yerel halkın kültürü ve gelenekleri turistlere tanıtılır. Bu durum kültürel sürdürülebilirliğe destek olmaktadır (Zhuang et al., 2011). Bunun dışında ekoturizm faaliyetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesiyle yerel kapasite artırılabilir ve girişimcilik teşvik edilebilir. Böylelikle özellikle kırsal ve uzak bölgelerdeki yerel ekonomilere katkıda bulunularak sürdürülebilir geçim kaynakları yaratılabilir (Surya, 2024).

Fakat ekoturizmin sağladığı bahsi geçen olumlu etkilerin sürdürülebilir olabilmesi için dikkatli bir planlama ve yönetim sürecinin yürütülmesi çok önemlidir (Job et al., 2017). Ekoturizmin uzun vadede başarısız olmasına sebep olabilecek durumlardan biri şüphesiz artan turist sayısının yerel ekosistemler üzerinde baskı oluşturma ihtimalidir (Gossling et al., 2015). Bu bakımdan yerel halkla iş birliği ve koordinasyon eşliğinde çalışılmasının ve ekoturizmin sürdürülebilir bir biçimde yürütülmesinin kritik önemi vardır (Higgins-Desbiolles, 2006). Zira verimli ve etkili yürütülen ekoturizm projeleri bölge halkının sosyo-ekonomik refah düzeyini yükseltirken hem çevresel hem de kültürel sürdürülebilirliğe de destek olmaktadır (Mason, 2020). Bu durum toplumun ve çevrenin uzun vadede refahı düzeyini de artırabilir.

2.3. Sürdürülebilirlik

Ekoturizmin doğal çevreyi koruma ve özellikle yerel halkın ekonomik kalkınmasını destekleme amacı güden ve sürdürülebilirlik çerçevesinde faaliyet gösteren bir anlayışı benimsediği bilinmektedir. Bu anlayış, turizm faaliyetlerinin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerinin birlikte yürütülmesini savunmaktadır (Buckley, 2012). Doğal kaynakların ve ekosistemlerin korunması ekoturizmin çevresel sürdürülebilirliğiyle bağlantılıdır. Ekoturizm turistlere çevre bilincini aşılayarak onları doğal alanları koruma konusunda teşvik

etmektedir (Gossling et al., 2015). Öte yandan, ekoturizm faaliyetleri çerçevesinde elde edilen gelirlerin bir kısmı doğal yaşam alanlarının korunması için yapılan projelere finansal destek sağlamakta; bu durum ekoturizmin ekonomik sürdürülebilirliği ile açıklanmaktadır (Honey, 2008). Bunun dışında, yine yerel halkın istihdama katılması ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi de bölgesel kalkınmayı destekleyerek ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır (Boley et al., 2017). Keza yerel alt yapıların iyileştirilmesinde ekoturizm gelirlerinin kullanılması ve topluma sunulan hizmetlerin zenginleştirilmesi ekonomik sürdürülebilirlik çerçevesinde ele alınmaktadır (Mycoo, 2009; López-Guzmán et al., 2011).

Sosyal sürdürülebilirlik açısından bakıldığında, ekoturizm yerel halkın kültürünün tanıtılmasına ve geleneklerinin korunup gelecek nesillere aktarılmasına destek olmaktadır. Bu durum, özellikle kültürel mirasın inşa edilmesinde ve korunmasında, yerel toplulukların kimliklerinin güçlendirilmesinde son derece önemlidir (Scheyvens, 1999). Toplumda çevresel farkındalık oluşturarak çevre bilincinin geliştirilmesi ekoturizmin çevresel etkilerinin bir parçasıdır (Zhuang et al., 2011). Doğal kaynakların tükenmesine ve çevresel bozulmaya sebep olabilecek turist yoğunluğu ve yetersiz yönetim ekoturizmin sürdürülebilirliğini engelleyebilir (Das & Chatterjee, 2015). Bu bakımdan, yerel halkın yerel yönetimlerle eş güdüm içerisinde hareket etmesi, turizm operatörlerinin konunun bütün aktörleriyle aktif bir iletişimi benimsemesi çok önemlidir (Fennell, 2003). Nihayetinde ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında nitelikli bir planlama ve ehil bir yönetim zorunludur (Mason, 2020).

2.4. İyi Oluş Sağlama

Ekoturizmin iyi oluş sağlamada hem çevresel hem de sosyal açılardan sürdürülebilir turizm faaliyetlerini teşvik etmesi bakımından önemli rolü olduğu vurgulanmaktadır. Zira ekoturizm sadece doğal kaynakların korunmasını ve yerel halkın refah düzeyinin yükseltilmesini amaçlamaz. Ayrıca turistlerin farkındalık düzeylerinin yükseltilmesine katkı sağlayarak çevre bilincinin oluşturulmasına da ön ayak olmaktadır (Buckley, 2012). Yerel halkın çevreye karşı hassasiyetinin artırılmasının yanında, turistlerin çevreci eğitimler ile bilinçlendirilmesi yoluyla hem doğayı hem de kültürel mirası anlamalarının sağlanması ekoturizmin öncelikleri arasındadır (Weaver, 2008). Bunun dışında yürütülen ekoturizm projeleri ile yerel ekonomilere destek olunarak bölge halkının sosyo ekonomik refah düzeyinin iyileştirilmesi, böylelikle yerel halkın kendi kültürel değerlerini koruyarak sonraki nesillere bu değerleri aktarabilmesi ekoturizm faaliyetleri kapsamında değerlendirilmektedir (Ceballos-Lascuráin, 1996).

Bireylerin hem ruhsal hem de duygusal iyiliklerinin geliştirilmesinde doğayla etkileşim önemli rol oynamaktadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında, genel yaşam kalitesinin artırılmasında ve stres seviyesinin kontrol altında tutulmasında doğal ortamlarda geçirilen zamana dikkat çekilmiştir (Cox et al., 2017). Bireylerin zihinsel sağlıklarını güçlendirmek ve onların huzur bulmalarını sağlamak için doğayla yapılan etkileşimlerin teşvik edilmesi ekoturizmin öncelikleri arasındadır (Barton & Pretty, 2010).

Çoğunlukla yürüyüş, dağcılık ve bisiklet sürme gibi fiziksel aktiviteleri içeren ekoturizm faaliyetleri bireylerin fiziksel sağlıklarını sürdürmelerine de yardımcı olmakta; bu durum onları fiziksel olarak fit hale getirmektedir (Buckley, 2010). Nitekim yapılan araştırmalarda (Krishna et al., 2023), söz konusu aktivitelerin bireylerin enerji seviyelerini artırdığı ve genel sağlık durumlarını iyileştirdiği görülmüştür. Bunun dışında, ekoturizm projelerinin topluluk katılımını özendirerek sosyal bağları güçlendirmesi ve topluluk arasındaki etkileşimi artırması ekoturizmin sosyal iyi oluş üzerindeki olumlu etkileri çerçevesinde değerlendirilmektedir (Winkler & Zimmermann, 2014). Zira bireylerin genel yaşam kalitelerinin ve memnuniyetlerinin artırılmasında sosyal etkileşimlerin rolü büyüktür (Kahn et al., 2003). Netice itibarıyla bireylerin sosyal, duygusal ve fiziksel iyi oluşlarının geliştirilmesi ekoturizmin benimsediği bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekoturizmin bireysel ve toplumsal iyi oluş üzerindeki etkisinin olumlu olmasına doğayla etkileşim, yapılan fiziksek aktiviteler ve sosyal etkileşimler katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu etkilerin sürdürülebilir ve olumlu olmasında yönetimin ve planlamanın rolü çok önemlidir (Samal & Dash, 2023).

3. Araştırma

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı, önemi, ölçek geliştirme, araştırma evreni, örnekleme ve veri toplama süreci, araştırma bulguları ve sonuç bölümleri yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Ekoturizmin her ne kadar turizm ile ilgili yapılan araştırmalarda önemi vurgulansa da ekoturizm farkındalığının yeterince turizm alanındaki araştırmalarda odak noktayı oluşturmadığı düşünülmektedir. Bu yargının oluşmasında ekoturizm farkındalığını ölçen bir ölçeğin varlığına rastlanmamış olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu araştırmada ekoturizm farkındalığının öneminden hareketle, daha sonradan bu alanda yapılacak araştırmalara yol göstermeye yönelik bir ekoturizm farkındalığı ölçeğinin önerilmesi amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Önemi

Ekoturizm farkındalık ölçeği ile ekoturizm bütüncül bir şekilde değerlendirilerek, ekoturizm kavramının sürdürülebilirlik odaklı bir yaklaşımı gözetilerek ele alınmaya çalışılmıştır. Ekoturizmde sorumlu tüketici davranışlarının ortaya çıkması, desteklenmesi ve teşvik edilmesi hem bireysel hem de toplumsal çıktı oluşturması açısından önem taşımaktadır. Elde edilecek çıktının uzun vadeli sürdürülebilirlik temelli faydalar ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Bu yaklaşımların belirlenmesi ile, ekoturizm alanında çok daha sürdürülebilir politikalar, stratejiler ve uygulamalar geliştirilmesine imkân tanınması mümkün olacaktır. Bu alanda yapılacak araştırmalar sayesinde tüketicilerin ekoturizm farkındalık düzeylerinin artırılması, bilinçli tüketici davranışlarının geliştirilmesi, böylece ekoturizm odaklı faaliyetleri destekleyen politikalar, stratejiler ve uygulamalar üretilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

3.3. Ölçek Geliştirme Süreci

Araştırma kapsamında yer alan ölçek geliştirme sürecinde Sultana (2020), Hinkin (1995) ve Farooq (2016) tarafından önerilen üç aşamalı ölçek geliştirme yöntemi kullanılmıştır. Üç aşamalı ölçek geliştirme yönteminde ilk aşamada madde havuzunun oluşturulması; ikinci aşamada uzman görüşüne dayalı oluşan formun pilot uygulamasının yapılması; üçüncü aşamada da geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılarak ölçeğe nihai şeklinin verilmesi gerekmektedir (Sultana, 2020).

Madde Havuzu Oluşturma: Bu aşamada maddelerin ifade ediliş şekli, anlaşılabilirliği, ayrımcı ve yanlış anlaşılmaya neden olacak ifadelerin kullanılmaması önem taşımaktadır. Bir ölçek geliştirme çalışmasının madde havuzunda planlanan nihai ölçekte yer alacak ifadelerin en az iki katı kadar ifade bulunması gerekmektedir (Boateng, vd., 2018). Madde havuzunun oluşumunda tümevarım ve tümdengelim yaklaşımları bulunmaktadır. Alanında yeterli çalışma yoksa nitel yöntemlerle tümevarım yaklaşımı; alanda yeterli çalışma varsa literatüre bağlı ifadelerin yer aldığı tümdengelim yaklaşımı kullanılmaktadır (Evci & Aylar, 2017). Bu araştırmada ekoturizm konusunda yeterli çalışmanın olduğu görülmüş ve madde havuzunun oluşturulmasında tümdengelim yaklaşımı kullanılmıştır. Madde havuzunun oluşturulmasında literatür araştırmasında ortaya çıkan; sürdürülebilirlik, doğal çevreyi koruma, bölgesel istihdam ve iyi oluş sağlama boyutları ile ilişkilendirilen 40 madde ortaya çıkmıştır. Böylece araştırmanın madde havuzu 40 maddeden oluşturularak bir anket formu ortaya çıkmıştır. Her bir ifade için “1: Kesinlikle katılmıyorum” ile “5: Kesinlikle katılıyorum” arasında eşit aralıklı olacak şekilde beşli Likert tipi soru formu oluşturulmuştur.

Uzman Görüşü Alma: Madde havuzunun oluşturulmasıyla ortaya çıkan taslak ölçeğin kapsam ve görünüş geçerliliğinin test edilmesine yönelik ekoturizm konusunda uzman olan yedi akademisyen ile görüşmeler yapılarak taslak ölçeğin değerlendirilmesi istenmiştir. Alanında uzman yedi akademisyenin taslak form üzerindeki değerlendirmeleri sonucu her bir boyuttaki ifade sayısı altı olacak şekilde 16 ifadeye düşürülmüştür. Uzmanlardan alınan geri bildirimlerde ölçeğin kısa formda sunulmasının etkin sonuçlar ortaya çıkaracağı, birbirine benzeyen ifadelerin olduğu, bazı ifadelerin yeteri kadar anlaşılamayacağı gibi nedenlerle ölçek ifadelerinin azaltıldığı söylenmiştir. Ardından 16 soruluk taslak form araştırmanın hedef kitlesine benzer

özellikler taşıyan 15 kişiye anlaşılabilirlik ve birbirine benzeyen ifadeleri değerlendirmeleri için uygulanmış ve taslak anket formu için geri bildirim yapmaları istenmiştir. Bu aşamada bazı ifadeler alınan geri bildirimler çerçevesinde düzenlenmiştir.

Pilot Uygulama: Uzman görüşünün ardından oluşan 16 soruluk anket formu için güvenilirlik ve geçerlilik sağlamaya yönelik araştırmanın hedef kitlesine uygun kişilere bir pilot uygulama yapılmıştır. Pilot araştırma için 20 Ağustos – 25 Ağustos 2024 tarihleri arasında 170 kişiden veri toplanmıştır. Veri seti için yapılan açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarında ölçeğin “sürdürülebilirlik, iyi oluş sağlama, bölgesel istihdama katkısı, doğal çevreyi koruma” olmak üzere dört boyutta ve her boyutun da dört ifade ile temsil edildiği anlaşılmıştır.

3.4. Evren, Örneklem ve Veri Toplama Süreci

Ekoturizm farkındalığına ilişkin geliştirilen ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışmasını yapmaya yönelik oluşturulan anket formunda öncelikli olarak katılımcıların zihninde ekoturizme yönelik bir çerçeve oluşturabilmeye yönelik ekoturizmi tanımlayan bir başlangıç ifadesine ankette yer verilmiştir. Ekoturizm konusunda tanımlamanın yapılmasının ardından Isparta çevresinde birçok ekoturizm destinasyonunun varlığından hareketle Isparta’da yaşayan 18 yaş üzerindeki bireylerden veri toplanmasına karar verilmiştir. Bu nedenle Isparta’da yaşayan bireyler araştırmanın evrenini oluşturmuş, bu evrenden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Etik kurul izninin alınmasının ardından ölçek geliştirme sürecinin yürütülerek bir pilot araştırma yapılmıştır. Pilot araştırmanın ardından çevrimiçi anket yöntemi ile 28 Ağustos – 5 Eylül 2024 tarihlerinde Isparta’da yaşayan 18 yaş ve üzerindeki bireylerden veri toplanmıştır. Bu süre içinde 439 kişiden çevrimiçi form aracılığı ile veriler toplanmış ve araştırmada kullanılacak veri seti oluşturulmuştur.

3.5. Bulgular

Araştırma kapsamında oluşturulan ölçeğin yapı geçerliğini test etmeye yönelik açımlayıcı faktör analizinden (AFA) yararlanılmıştır. AFA’nın ilk aşamasında öncelikle elde edilen veri setinin genel yapısı incelenmiştir. Veri setinin genel yapısı kapsamında eksik veriler, uç değerler ve veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Çevrimiçi anket formunda işaretlemelerin zorunlu olarak yapılmasına yönelik seçenek tercih edildiğinden herhangi bir eksik veriye rastlanmamıştır. Ayrıca uç değerler incelendiğinde de herhangi bir verinin veri setinden çıkarılmasına gerek duyulmamıştır. Veri setinin normallik testi verilerin basıklık ve çarpıklık değerlerinin incelenmesi yoluyla yapılmıştır. Tabachnick & Fidell (2012) çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 aralığında olması durumunda veri setinin normal dağılıma uygun olacağını varsaymaktadır. Buradan hareketle veri setinin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, herhangi bir verinin belirlenen sınırlar dışında kalmadığı görülmüş, bu nedenle veri setinin normal dağıldığı varsayılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Ölçeğin Tanımlayıcı İstatistikleri

Ölçek İfadeleri	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Ekoturizm doğayı koruyan bir turizm şeklidir	3,2597	1,00501	-,322	-,446
Ekoturizmde manzara güzelliği doğadan gelir	3,5923	,94121	-,772	,377
Ekoturizmde faaliyetler doğa ile iç içedir	3,4806	,93826	-,760	,490
Ekoturizm kentleşmeyi hızlandırır (-)	3,1663	1,03021	-,363	-,730
Ekoturizm bu bölgenin ekonomik durumunu iyileştirir	3,8497	,81380	-,918	1,025
Ekoturizm yeni iş fırsatları ortaya çıkarır	3,6560	,89272	-,680	,175
Ekoturizmle halkın satın alma gücü artar	3,9226	,91333	-,840	,467
Ekoturizm diğer ticari faaliyetlerin gelişmesine katkı sağlar	3,8861	,84170	-,890	,938
Ekoturizm bu bölgenin kültürünün korunmasını sağlar	3,5148	1,17007	-,736	-,311
Ekoturizm bölgenin kültürünün tanıtılmasına katkı sağlar	3,5513	1,15133	-,766	-,198
Ekoturizm çevrenin temiz tutulmasına imkân tanır	3,5695	1,12428	-,838	,002
Ekoturizm bölgedeki insanların yaşamına olumsuz etki eder (-)	3,6014	1,13198	-,851	-,034
Ekoturizm halkın yaşam kalitesini artırır	2,9112	1,13630	-,031	-,945
Ekoturizm insanları birbirine yakınlştırır	3,1640	1,22585	-,286	-,985
Ekoturizm stresten uzaklaşmayı sağlar	3,2893	1,23889	-,462	-,832
Ekoturizm doğa ile baş başa bir tatil imkânı sunar	3,3144	1,28623	-,434	-,970

Veri setinin tanımlayıcı istatistiklerinin incelenmesinden sonra veri seti AFA ile test edilmiştir. Veri setinin faktör analizine uygunluğu uygunluk ölçütü olarak test edilen Kaiser-Mayer-Olkin (KMO = .831 > .50) değeri ve Bartlett küresellik testi (Ki-kare değeri= 4942,874; sd= 120; p= ,000 < 0,05) ile değerlendirilmiştir. Elde edilen test değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir. Bu bulgulara göre örneklemin yeterli, değişkenlere ilişkin korelasyon matrisinin anlamlı ve faktör analizi için uygun olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Tablo 2. KMO ve Bartlett Test Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örnekleme Yeterlik Ölçüsü		,831
Bartlett Küresellik Testi	Ki-kare değeri	4942,874
	sd	120
	Anlamlılık	,000

AFA sürecinde faktör çıkarma yöntemi olarak temel bileşenler analizi, rotasyon için ise Varimax dik döndürme yöntemi kullanılmıştır. Tablo 3’te yer alan döndürülmüş faktör yükleri tablosu dört faktörün dağılımını göstermektedir. Büyüköztürk (2010) tarafından önerildiği şekilde, faktör yükü 0,40’ın altında olan maddelerin elenmesi kriteri dikkate alınarak AFA yapılmıştır. AFA tablosunda herhangi bir maddenin 0,40’ın altında olmadığı görülmektedir.

Tablo 3. Açıklayıcı Faktör Analizine Göre Döndürülmüş Faktör Yapıları

	1. Faktör: Sürdürülebilirlik (S)	2. Faktör: İyi Oluş Sağlama (İOS)	3. Faktör: Bölgesel İstihdama Katkı (BİK)	4. Faktör: Doğal Çevreyi Koruma (DCK)
S3: Ekoturizm çevrenin temiz tutulmasına imkân tanır	,928			
S2: Ekoturizm bölgenin kültürünün tanıtılmasına katkı sağlar	,912			
S1: Ekoturizm bu bölgenin kültürünün korunmasını sağlar	,885			
S4: Ekoturizm bölgedeki insanların yaşamına olumsuz etki eder (-)	,828			
İOS2: Ekoturizm insanları birbirine yakınlaştırır		,887		
İOS4: Ekoturizm doğa ile baş başa bir tatil imkânı sunar		,862		
İOS1: Ekoturizm halkın yaşam kalitesini artırır		,813		
İOS3: Ekoturizm stresten uzaklaşmayı sağlar		,788		
BIK1: Ekoturizm bu bölgenin ekonomik durumunu iyileştirir			,860	
BIK3: Ekoturizm diğer ticari faaliyetlerin gelişmesine katkı sağlar			,844	
BIK2: Ekoturizm yeni iş fırsatları ortaya çıkarır			,817	
BIK3: Ekoturizmle halkın satın alma gücü artar			,785	
DCK2: Ekoturizmde manzara güzelliği doğadan gelir				,811
DCK1: Ekoturizm doğayı koruyan bir turizm şeklidir				,793
DCK3: Ekoturizmde faaliyetler doğa ile iç içedir				,752
DCK4: Ekoturizm kentleşmeyi hızlandırır (-)				,678

Çıkarma Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi. Döndürme Yöntemi: Kaiser Normalleştirilmeli Varimax.

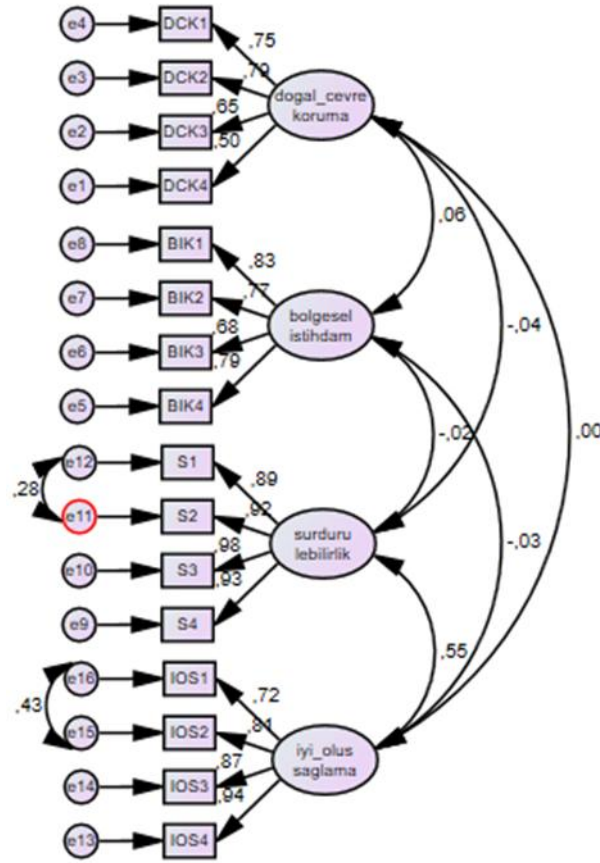
AFA sonucuna göre her bir faktörü oluşturan ifadeler detaylı incelenmiştir. Her bir boyut için ifadelerin toplandığı gruplar teorik altyapı çerçevesinde isimlendirilmiştir. Buna göre dört ifadeden oluşan birinci faktör “Sürdürülebilirlik (S)”, dört ifadeden oluşan ikinci faktör “İyi Oluş Sağlama (İOS)”, dört ifadeden oluşan üçüncü faktör “Bölgesel İstihdama Katkı (BİK)”, dört ifadeden oluşan dördüncü faktör “Doğal Çevreyi Koruma (DCK)” olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin boyutlarının adlandırılmasından sonra her bir boyutun güvenilirlik değerleri incelenmiştir. Boyutların güvenilirlik değerleri için Cronbach Alfa hesaplanmıştır. Elde edilen Cronbach Alfa değerleri Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Ölçeğe İlişkin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Faktörler	İfade sayısı	Cronbach Alfa
Doğal Çevreyi Koruma (DCK)	4	,768
Bölgesel İstihdama Katkı (BİK)	4	,850
Sürdürülebilirlik (S)	4	,964
İyi Oluş Sağlama (İOS)	4	,912

Tablo 4’te yer alan ölçek boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa değerleri incelendiğinde dört ifadeden oluşan “Doğal Çevreyi Koruma (DCK)” boyutu $\alpha=,768$; dört ifadeden oluşan “Bölgesel İstihdama Katkı (BİK)” boyutu $\alpha=,850$; dört ifadeden oluşan “Sürdürülebilirlik (S)” boyutu $\alpha=,964$; dört ifadeden oluşan “İyi Oluş Sağlama (İOS)” boyutu $\alpha=,912$ değerini aldığı görülmektedir.

Araştırmada test edilen ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Şekil 1’de gösterilmiştir. Ekoturizm ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarında ölçüm modelinin dört faktöre ayrıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinin uyum iyiliği değerlerini yükseltebilmeye yönelik iki tane modifikasyon indeksi kullanılmıştır.

Şekil 1. Doğrulayıcı Faktör Analizi

4. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, ekoturizm farkındalığını ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirilmesi amacı güdülmüştür. Ekoturizm, doğa koruma ve yerel halkın kalkınmasına katkı sağlama amacı güden, sürdürülebilir turizm anlayışının temelini oluşturan bir turizm modelidir. Ekoturizm farkındalığı, yalnızca turistlerin değil, aynı zamanda yerel halkın ve turizm sektörü paydaşlarının çevreye duyarlı bir yaklaşım benimsemelerini sağlayan önemli bir faktördür. Bu bağlamda, geliştirilen ölçek, bireylerin ekoturizmle ilgili bilgi düzeylerini, tutumlarını ve davranışlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Sonuçlar, ekoturizm farkındalığının ölçülmesine yönelik geliştirilen ölçeğin, çevre bilinci ve sürdürülebilir turizm uygulamalarını değerlendirmede etkili bir araç olduğunu göstermektedir.

Araştırmamızın temel bulgularından biri, ekoturizm farkındalığının, turizm sektöründeki paydaşlar arasında değişkenlik gösterebildiğidir. Bu sonuç, literatürde de sıkça vurgulanan bir konudur. Blamey (2001), ekoturizmin başarıya ulaşabilmesi için yalnızca turistlerin değil, aynı zamanda yerel halkın ve turizm işletmelerinin de çevreye duyarlı bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Weaver (2001), ekoturizmin hem turistlerin hem de yerel halkın bu konuya dair bilgi ve tutumlarını geliştirmeyi hedeflemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu bulgular, bu çalışmamızın geliştirdiği ölçeğin hem turistler hem de yerel halk için geçerli ve faydalı bir değerlendirme aracı olacağına işaret etmektedir.

Bununla birlikte, bu çalışmada kullanılan ölçek, bireylerin ekoturizmle ilgili bilgi düzeylerini ölçerken, aynı zamanda bu bilginin tutumlar ve davranışlarla nasıl ilişkilendiğini de analiz etmiştir. Literatür, ekoturizm farkındalığının, sadece bilgi seviyesinden ibaret olmadığını, aynı zamanda bireylerin çevreye karşı duyarlılıkları, doğa dostu uygulamalara yönelik tutumları ve bu tutumların davranışlara nasıl dönüştüğü üzerine de odaklanılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Folmer vd., 2013). Bu çalışmamızın bulguları, bireylerin bilgi seviyelerinin arttıkça, çevreye karşı duyarlı davranışlar sergileme olasılıklarının arttığını göstermektedir. Bu durum, Stronza (2001) ve TIES (2015) tarafından da desteklenmektedir. Stronza (2001),

çevre bilincinin arttığı bir ortamda ekoturizm uygulamalarının daha etkili olacağını ve yerel halk ile turistlerin çevreye olan duyarlılığının birlikte geliştirilebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ekoturizm farkındalığını arttırmaya yönelik eğitim programları ve farkındalık yaratıcı faaliyetlerin gerekliliği bir kez daha öne çıkmaktadır. Geliştirilen ölçek, bu tür programların etkinliğini ölçmek ve hangi unsurların daha fazla vurgulanması gerektiğini belirlemek için kullanılabilir. Literatürde, ekoturizmle ilgili eğitimin, bireylerin çevreye duyarlı davranışlarını teşvik etmede önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Blamey, 1997; Folmer vd., 2013). Bu çalışmanın bulguları da, ekoturizm farkındalığının, yalnızca bireylerin bilgi düzeylerinin artmasıyla değil, aynı zamanda bu bilgilerin davranışlara dönüştürülmesiyle mümkün olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, ekoturizm farkındalığının bölgesel farklılıklar gösterdiği de gözlemlenmiştir. Bu durum, yerel kültürler ve ekonomik koşulların, ekoturizm farkındalığı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Weaver (2001), ekoturizmin yerel halk için sadece bir çevre koruma aracı değil, aynı zamanda ekonomik faydalar sağlayan bir model olduğunu ifade etmiştir. Çalışma sonuçları, ekoturizm farkındalığının, özellikle ekoturizm destinasyonlarında yaşayan yerel halk arasında daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu da ekoturizmin doğrudan etkilediği bölgelerde, çevreye duyarlılığın daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak, yerel halkın ekoturizm farkındalığı ile ilgili daha fazla eğitim ve destek alması gerektiği de anlaşılmaktadır.

Son olarak, geliştirilen ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği, literatürle tutarlı bir şekilde sağlanmıştır. Bu ölçek, ekoturizmle ilgili farkındalık düzeylerini doğru ve güvenilir bir şekilde ölçebilecek kapasitededir. Bu sonuç, ekoturizm farkındalığına dair yapılan önceki çalışmaları (Weaver, 2001; TIES, 2015) desteklemekte ve bu alandaki eksikliklerin giderilmesine yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, ekoturizm farkındalığını ölçmeye yönelik geliştirilen ölçek, bu alandaki literatüre katkı sağlamış ve ekoturizmin etkili bir şekilde yönetilmesi için gerekli olan stratejik verilerin toplanmasında önemli bir araç olmuştur. Ekoturizmin sürdürülebilirliğini sağlamak için çevre bilincinin artırılması ve bireylerin bu bilinci davranışlarına dönüştürmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, ekoturizm farkındalığının artırılması amacıyla yapılacak çalışmalar, sadece turizm sektörü değil, aynı zamanda yerel halk ve tüm paydaşlar için de büyük önem taşımaktadır.

Not ve Teşekkür

Bu makale 26-28 Temmuz 2024 tarihinde gerçekleşen 10th International Conference on Multidisciplinary Sciences (10th icomus) konferansında sunulan "Reliability and validity study of the Ecotourism Scale" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir. Ölçek geliştirme sürecinde eleştirileri ile katkı sunan konferans katılımcılarına teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Acharya, P., Chhetri, H. B., Karki, S., Sharma, P., Tripathi, S. G., Dahal, D., & Gautam, D. (2020). Ecotourism and its impact on the local community in Sauraha, Chitwan National Park, Nepal. *Scholars Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 8(7), 353-360.
- Barton, J., & Pretty, J. (2010). What is the best dose of nature and green exercise for improving mental health? A systematic review and meta-analysis. *Environmental Science & Technology*, 44(10), 3957-3965.
- Blamey, R. K. (1997). Ecotourism: The search for an operational definition. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(2), 109-130.
- Blamey, R. K. (2001). Principles of ecotourism. In D. B. Weaver (Ed.), *The Encyclopedia of Ecotourism* (pp. 5-22). CABI Publishing.

- Boateng, G. O., Neilands, T. B., Frongillo, E. A., Melgar-Quinonez, H. R., & Young, S. L. (2018). Best practices for developing and validating scales for health, social, and behavioral research: A primer. *Frontiers in Public Health*, 6(149), 149-167.
- Boley, B. B., & Green, G. T. (2016). Ecotourism and natural resource conservation: The 'potential' and 'pitfalls' revisited. *Journal of Ecotourism*, 15(1), 1-11.
- Buckley, R. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 528-546.
- Buckley, R. (2010). *Adventure Tourism Management*. <https://doi.org/10.4324/9781856178358>
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Pegem Akademi.
- Ceballos-Lascuráin, H. (1996). *Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development*. IUCN Publications.
- Cox, D. T., Shanahan, D. F., Hudson, H. L., Fuller, R. A., Anderson, K., Hancock, S., & Gaston, K. J. (2017). Doses of nearby nature simultaneously associated with multiple health benefits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(2), 172. <https://doi.org/10.3390/ijerph14020172>
- Das, M., & Chatterjee, B. (2015). Ecotourism: A panacea or a predicament? *Tourism Management Perspectives*, 14, 3-16.
- Evci, N., & Aylar, F. (2017). Ölçek geliştirme çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(10), 389-412.
- Farooq, R. (2016). Role of structural equation modeling in scale development. *Journal of Advances in Management Research*, 13(1), 75-91.
- Fennell, D. A. (2003). *Ecotourism: An Introduction* (2nd ed.). Routledge.
- Folmer, A., Haartsen, T., & Huigen, P. P. (2013). The role of wildlife in emotional attachment to a nature-based tourism destination. *Journal of Ecotourism*, 12(3), 131-145.
- Gossling, S., Hall, C. M., & Scott, D. (2015). *Tourism and Water: Interactions, Impacts and Challenges*. Channel View Publications.
- Gumede, T. K., & Nzama, A. T. (2019). Ecotourism as a mechanism for local economic development: The case of communities adjacent to the Oribi Gorge Nature Reserve, KwaZulu-Natal, South Africa. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8(4), 1-19.
- Higgins-Desbiolles, F. (2006). More than an "Industry": The forgotten power of tourism as a social force. *Tourism Management*, 27(6), 1192-1208.
- Hinkin, T. R. (1995). A review of scale development practices in the study of organizations. *Journal of Management*, 21(5), 967-988.
- Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* (2nd ed.). Island Press.
- Job, H., Becken, S., & Lane, B. (2017). Protected areas in a neoliberal world and the role of tourism in supporting conservation and sustainable development: An assessment of strategic planning, zoning, impact monitoring, and tourism management at natural World Heritage Sites. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(12), 1697-1718. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1377432>
- Kahn, J. H., Hessling, R., & Russell, D. V. (2003). Social support, health, and well-being among the elderly: What is the role of negative affectivity? *Personality and Individual Differences*, 35(1), 5-17.

- Krishna, S. H., Rajput, H., Prathibha, M. K., Rangnekar, S., & Sethumadhavan, R. (2023). Impact of nature-based tourism on physical & mental health of patients. *Journal for Re Attach Therapy and Developmental Diversities*, 6(10), 347-357.
- López-Guzmán, T., Sánchez-Cañizares, S., & Pavón, V. (2011). Community-based tourism in developing countries: A case study. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 6(1), 69-84.
- Mason, P. (2020). *Tourism Impacts, Planning and Management* (4th ed.). Routledge.
- Mycoo, M. (2006). Sustainable tourism using regulations, market mechanisms and green certification: A case study of Barbados. *Journal of Sustainable Tourism*, 14(5), 489–511. <https://doi.org/10.2167/jost600.0>
- Samal, R., & Dash, M. (2023). Ecotourism, biodiversity conservation and livelihoods: Understanding the convergence and divergence. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 11(1), 1-20.
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20(2), 245-249.
- Serenari, C., Peterson, M. N., Wallace, T., & Stowhas, P. (2016). Private protected areas, ecotourism development, and impacts on local people's well-being: A review from case studies in Southern Chile. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(12), 1792–1810. <https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1178755>
- Stronza, A. (2001). Anthropology of tourism: Forging new ground for ecotourism and other alternatives. *Annual Review of Anthropology*, 30(1), 261-283.
- Stronza, A., & Gordillo, J. (2008). Community views of ecotourism. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 448-468.
- Sultana, A. (2020). Multidimensionality of job performance: An empirical assessment through scale development. *Ilkogretim Online- Elementary Education Online*, 19(4), 2467-2483.
- Surya, A. P. (2024). The role of ecotourism in promoting sustainable economic development in Indonesia. *Journal of World Economy*, 3(1), 43–48. Retrieved from <https://www.pioneerpublisher.com/jwe/article/view/703>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2012). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Pearson Education.
- TIES. (2015). The International Ecotourism Society: Defining Ecotourism. Retrieved from <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>
- Tisdell, C. A. (2003). Economic aspects of ecotourism: Wildlife-based tourism and its contribution to nature. *Sri Lankan Journal of Agricultural Economics*, 5(1), 83-95.
- Weaver, D. (2001). *Ecotourism*. John Wiley & Sons.
- Weaver, D. B. (2001). Ecotourism as mass tourism: Contradiction or reality? *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 42(2), 104-112.
- Weaver, D. B. (2008). *Ecotourism* (2nd ed.). Wiley.
- Winkler, T., & Zimmermann, F. (2014). Ecotourism as community development tool – Development of an evaluation framework. *Current Issues of Tourism Research*, 4(2), 45-56.
- Wondirad, A. (2019). Does ecotourism contribute to sustainable destination development, or is it just a marketing hoax? Analyzing twenty-five years of the contested journey of ecotourism through a meta-analysis of tourism journal publications. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 24(11), 1047–1065. <https://doi.org/10.1080/10941665.2019.1665557>.
- Zhuang, H., Lassoie, J. P., & Wolf, S. A. (2011). Ecotourism development in China: Prospects for expanded roles for non-governmental organizations. *Journal of Ecotourism*, 10(1), 46-63. <https://doi.org/10.1080/14724049.2011.572515>.